

RECENZJE — BIBLIOGRAPHIE

T. R. E. Southwood and D. Leston. Land and Water Bugs of the British Isles. London & New York, Frederick Warne & Co., Ltd., 1959. XII+436 str., 32 tabl. barwne, 31 czarno-biała i 153 rys. w tekście. Cena 30 szylingów.

Entomologowie Wysp Brytyjskich uzyskali piękne, nowoczesnie ujęte opracowanie fauny pluskwiaków różnoskrzydłych swych wysp. Dotąd przy badaniach tej grupy owadów musieli się posługiwać bądź przeważnie nie bardzo dostosowanymi do składu tamtejszej fauny opracowaniami obcymi, bądź różnymi pracami specjalnymi i cząstkowymi, bądź wreszcie musieli wciąż jeszcze sięgać do starego dzieła E. Saundersa „The Hemiptera Heteroptera of the British Islands“ wydanego w r. 1892. Również ostatnie zestawienie danych biologicznych dotyczących pluskwiaków różnoskrzydłych Wysp Brytyjskich, a mianowicie znane dzieło E. A. Butlera „A Biology of the British Hemiptera-Heteroptera“ z r. 1923 liczy sobie już z górą ćwierć stulecia. Zresztą od czasów Saundersa zbadanie fauny pluskwiaków różnoskrzydłych Wysp Brytyjskich poczyniło znaczne postępy i obecne opracowanie Southwooda i Lestona obejmuje 509 gatunków, podczas gdy Saunders wymieniał ich tylko 436. Różnica jest właściwie jeszcze o dwadzieścia kilka gatunków większa, gdyż Southwood i Leston omawiają osobno, poza owymi 509, około 30 gatunków zalatujących przyspólnie z kontynentu do południowej Anglii lub zawlekanych od czasu do czasu z różnych krajów do portów; są to jednak gatunki, które nie potrafią zaaklimatyzować się na Wyspach Brytyjskich i wejść na stałe w skład tamtejszej fauny. U Saundersa gatunki takie, z wyjątkiem oczywistych egzotów, nie były wyodrębnione. Z tych około 100 gatunków, wykrytych dodatkowo w faunie Wysp Brytyjskich od końca ubiegłego stulecia, mniej więcej $\frac{1}{3}$, bo 32 gatunki, przypada na rodzinę *Miridae*. Pozostałe należą do różnych rodzin i są przeważnie gatunkami trudnymi do zbierania i mało rzucającymi się w oczy lub też stosunkowo późno wyróżnionymi od pokrewnych i niełatwymi do oznaczania. Należy przyjąć, że dziś skład gatunkowy fauny pluskwiaków różnoskrzydłych Wysp Brytyjskich jest już w zasadzie poznany w pełni i przed tamtejszymi badaczami otwiera się obecnie tym wdzięczniejsze pole do badań etologicznych i ekologicznych oraz do badań nad różnego rodzaju okresowymi czy kierunkowymi przemianami w faunie. Rozdział I omawianego tu opracowania Southwooda i Lestona za-

wiera króciutki wstęp ogólny podający najważniejsze wiadomości dotyczące stanowiska systematycznego, budowy, sposobu życia, filogenezy oraz podziału na mniejsze grupy pluskwiaków różnoskrzydłych, a także klucz do oznaczania rodzin. Rozdziały II—XIV stanowią główną, szczegółową część książki i dają kolejno opracowanie poszczególnych rodzin. Na koncu znajduje się rozdział dodatkowy omawiający metody zbierania i badania pluskwiaków zakonczony kluczykiem do odróżniania kolejnych stadiów larwalnych. Klucza do oznaczania larw, przynajmniej do rodziny, opracowanie nie zawiera i w tej dziedzinie autorzy odsyłają do takich kluczy ogłoszonych już w innych opracowaniach. Drugi dodatek stanowi na końcu książki słowniczek terminów, a trzeci spis roślin, z którymi związane są biotycznie różne gatunki pluskwiaków. Książkę zamyka łączny skorowidz alfabetyczny nazw systematycznych łacińskich i angielskich oraz różnych terminów i haseł rzeczowych. Obszerne i starannie dobrane piśmiennictwo podali autorzy na końcu poszczególnych rozdziałów, jest więc ono zgrupowane w pewnym stopniu w sposób rozumowany. Warto też zauważyć, że autorzy uwzględnili sporo pozycji piśmiennictwa polskiego, a także radzieckiego. Pominęli natomiast zupełnie, raczej chyba niesłusznie, wiele klasycznych dzieł starszych, np. Oshanina, Poppiusa, Putona, Reutera, które przecież wciąż jeszcze nie straciły wartości. Podział na rozdziały szczegółowej części dzieła, tj. rozdziałów II—XIV, jest nie wszędzie zrozumiały i poddyktowały go chyba jakieś względy edytorskie. Tak np. w rozdziale VI połączono rodziny *Tingidae* i *Reauvinae*, podczas gdy *Nabidae* połączono w rozdziale VII z rodzinami *Cimicidae* (obejmują tu one łączne *Cimicidae* i *Anthocoridae*) i *Microphysidae*. Zato rodzinę *Miridae* rozbito na trzy rozdziały (VIII—X). W rozdziale XI połączono rodzinę *Dipsochoridae* z rodziną *Saldidae*, przy czym do *Saldidae* zaliczono również rodzaj *Aëpopnilus* Sign. Podział na rodziny odbiega w paru szczegółach od powszechnie obecnie przyjmowanego: *Acanthosomidae* (poprawnie powinno być *Acanthosomatidae*), *Scutelleridae*, *Alydidae* i *Rhopalidae* uważają autorzy za rodziny samodzielne, podobnie jak *Aphelocheiridae*, łączą natomiast pod nazwą *Cimicidae* rodziny *Cimicidae* i *Anthocoridae*; rodzaj *Cymus* Hahn przenoszą z rodziny *Lygaeidae* do *Berytinidae* (tj. *Neididae*). Opracowanie każdej rodziny zaczyna się od wstępu omawiającego bardzo krótko najważniejsze właściwości morfologiczne jej przedstawicieli, natomiast zawierającego sporo danych biologicznych, a w miarę potrzeby też danych o znaczeniu gospodarczym tych czy innych gatunków, o rozmieszczeniu geograficznym, sposobach łowienia i innych. Dalej idzie klucz do oznaczania rodzajów, a przy rodzajach wielogatunkowych również klucze do oznaczania gatunków. W kluczach tych zamieścili autorzy cały materiał opisowo-morfologiczny, tak że potem przy poszczególnych gatunkach nie ma już ich opisów. Przy omówieniach gatunków znajdują się natomiast dane dotyczące ich rozmieszczenia i występowania na Wyspach Brytyjskich, sposobu życia,

cykliów rocznych, polimorfizmu, a czasem nawet liczby chromosomów. Pewnym niedociągnięciem opracowania jest podanie nazw rodzajowych w postaci wyodrębnionych tytułików tylko przy rodzajach wielogatunkowych, a i tam bez nazwiska autora owej nazwy rodzajowej. Jest to tym bardziej niekonsekwentne, że przy gatunkach podano wszędzie nazwisko autora w pełnym brzmieniu i z zastosowaniem nawiasów, gdzie wymagają tego prawidła nomenklatoryczne. Brak również podania autorów przy nazwach różnych form niższych od gatunku, przeważnie podgatunków, przytaczanych tu i owdzie w tekście. Bardzo wielką zaletą opracowania Southwooda i Lestona jest przepojenie całej książki bogatym materiałem danych biologicznych, co wyróżnia ją nader korzystnie wśród kluczy do oznaczania typu tradycyjnego i nadaje jej właśnie ów nowoczesny charakter. Autorzy byli w stanie tak rzecz ująć, gdyż pluskwiaki różnoskrzydłe Wysp Brytyjskich zostały już przez licznych poprzednich entomologów pracujących nad tą grupą dość dobrze i dość wielostronnie zbadane. Ciekawe są też krytycznie ujęte przez autorów dane dotyczące gatunków zalatujących i zawlekanych, a pomysły wyodrębnienia omówień tych gatunków przy końcu odpowiednich rozdziałów był niewątpliwie trafny. W zastosowaniu praktycznym do oznaczania materiałów opracowanie Southwooda i Lestona nie będzie jednak prawdopodobnie łatwe. Zawarte w nim klucze są z natury rzeczy zwięzłe, a szczegółowych opisów, które umożliwiłyby użytkownikowi skontrolowanie poprawności oznaczeń, nie ma w nim. Stanowczo za mało dali też autorzy rysunków różnych szczegółów morfologicznych ważnych przy oznaczaniu. Szkoda, że nie wzorowali się tu na dobrze pod tym względem zilustrowanych kluczach W. Stichała. Rysunki są na ogół dobre, choć oczywiście nie dorównują klasycznym rycinom w starych dziełach Douglasa i Scotta lub Fiebera. To jest już jednak w znacznym stopniu związane z dzisiejszą techniką reprodukcji. Najbardziej wypadły, jak zwykle, rysunki kolorowe. Tu i owdzie źle dobrano skalę powiększeń, np. na tabl. 15. Nie jest również jasne, dlaczego często pomieszano kolejność systematyczną rysunków na tablicach i tablic między sobą. Trudno, rozumie się, omawiać w ogólnej recenzji wszystkie szczegóły opracowania, co do których niejedno mogłoby dać materiał do takich czy innych uwag. Nielatwo byłoby np. zgodzić się bez dyskusji z twierdzeniem autorów (str. 2), że rozmieszczenie geograficzne pluskwiaków różnoskrzydłych potwierdza mocno teorię Wegenera. Podobnych szczegółów dyskusyjnych znalazłoby się, oczywiście, więcej. Z tym wszystkim omawiane opracowanie Southwooda i Lestona należy jednak ocenić niewątpliwie jako książkę bardzo dobrą i pożyteczną. Powinna ona się też znaleźć w ręku naszych entomologów, mimo że fauna pluskwiaków różnoskrzydłych Polski, licząca około 600 gatunków, jest bogatsza i w wielu szczegółach odmienna od fauny Wysp Brytyjskich.

T. JACZEWSKI

Handbooks for the Identification of British Insects. Z wydawnictwa tego, którego kolejne zeszyty nieraz już były omawiane na łamach Polskiego Pisma Entomologicznego, ukazała się w październiku 1959 r. część 12 i 13 tomu I, obejmująca opracowanie rzędów *Mecoptera*, *Megaloptera* i *Neuroptera* (*Planipennia*) przez F. C. Fräsera (40 str., 15 rys. wielofigurowych). Jak się okazuje, w faunie Wysp Brytyjskich występują 4 gatunki *Mecoptera*, 6 gatunków *Megaloptera*, w czym 4 *Raphidioidea* i 2 *Sialoidea*, oraz 54 gatunki *Neuroptera*, wśród których nie ma zresztą ani jednego mrówkolwa. Również w październiku 1959 r. ukazała się część 2 (a I) tomu VII zawierająca klucz do oznaczania podrodziny rodziny *Ichneumonidae* oraz podrodziny *Ichneumoninae* z wyłączeniem plemienia *Ichneumonini*. Część tę opracował J. F. Perkins (116 str., 425 rys.). Niedociągnięciem tego opracowania jest prawie zupełny brak w nim danych biologicznych.

T. JACZEWSKI